

ACC. N:R M. 13300 : 1 - 11.

Landskap: Småland Upptecknare: B. O. Banderson, Lesjöfors
Härad: F. Möre Berättare: " " "
Socken: Esullabo Berättarens yrke: folksamling, överlämnare
Uppteckningsår: 1954 Född år 1884 i Esullabo

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

He ar an deskap, föd ossning, barnsäng ah kyrk-
tagning. s. 1-11.

LuF 96.

Skriv endast på denna sida

ACC. N:R M. 13300: /

HAVANDESKAP; FÖRLOSSNING, BARNSÅNG OCH KYRKTAGNING.

Barnantalet i familjen var stort förr i tiden. Någon begränsning av barnfödande kände man inte till och kvinnan trodde allmänt att det var förut bestämt hur många barn hon skulle ha. Helst ville man ha pojkar, då dessa hade större möjlighet att hjälpa och bistå sina föräldrar än vad fallet var med flickor. Dessutom ville den som var bonde helst kunna överlämna sin gård till en son, som kunde föra anorna vidare. Barnlösa äktenskap betraktades som en Guds straffdom och drabbade kvinnan hårdast. Aldern för barnaföderskor växlade liksom då då det gällde giftermål. Men som regel ville en flicka vara gift vid 25 års ålder. Var en kvinna över 30 år blev hon kallad gammaljänta och hade lite umgänge med de yngre, av vilka hon betraktades gammal. I familjer med 10 a 12 barn var den vanliga åldern mellan varje barn omkring 2 år eller däromkring. Någon begränsning av barnantalet kände men inte till med preventiva medel. Att folk försökte begräns^a barnantalet hörde man talas om, fast det för det mesta resultatlöst. Det var många fattig^a familjer med ett stort antal barn, där en begränsning av barnantalet varit påkallat, men hårt arbete och fattigdom tycktes många gånger gynna barnfödandet.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

1
Suf. 96

ACC. N:R M. 13300:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Medel mot havandeskap eller dess avbrytande försöktes med eller utan resultat. Det var i sådana fall där fri förbindelse gett upphov till konceptionen. En del mer eller mindre giftiga dekokter och blandningar försöktes, ofta med dödlig utgång. Ett använt medel var arsenik i mycket liten dos. Det kunde medföra avbrott i havandeskapet. Somliga använde fosfor från tändstickor och kunde därmed nå det åsyftade resultatet. Ett medel som användes var kvicksilver inpetat i en arm. Det kunde medföra svåra förgiftningar utan att havandeskapet avbröts. Det var även känt att tunga bördor kunde förorsaka avbrott i havandeskap. Man skulle då ta bördan framför sig, om verkan skulle bli den avsedda. Ett baktråg eller en balja fattad med båda händerna kunde få åsyftad följd, om tyngden var tillräcklig och man kunde hålla ut länge nog. Det var ganska vanligt att äktenskap ingicks först sedan havandeskap konstaterats, såvida parterna var någorlunda jämställda. Utom äktenskapliga barn kallades oäkta eller horungar. De fick många gånger växa upp i stor försakelse och inte väl sedda i hemmet, om det var fattigt och modern en tjänsteflicka. Men det fanns exempel på resoluta bondhustrur, som med verklig förståelse tog sig an den av sonen förförda pigan. Så berättas att en bondhustru i "Holmen" fyllde en stor korg med diverse kött - och brödvaror och vandrade iväg till den fattiga pigan

2.

ACC. NR M. 13300:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

3

som haft tjänst hos henne och råkat olycka med sonen i huset och då fått flytta hem till sina fattiga föräldrar en bit från gården. Att sen sonen gifte sig med flickan och övertog gården och levde lyckligt med sin "fattiga" hustru, det är en annan historia. - Men de flesta fattiga flickor som råkade i olycka fick framleva sitt liv i försakelse och dåligt rykte. Att ändra en hävdvunnen uppfattning om heder och ära var inte gjort så fort. Det fordrades både upplysning och ändring i levnad och lagar innan man kom så långt, att en ogift moder och hennes barn kunde känna sig lika mänskligt värda som den legitimt födde och i familjen välkomnade.

HAVANDESKAPET.

När en kvinna blivit gravid sades, att "hon blett me at". Eller hon "väntade smått". Om det var fråga om en kortare tid tills förlossningen sade man att "hon ska barna". Uttrycks som "vara med barn" eller "vara på det viset" förekom också. Man höll nogga reda på tiden, då födelsen skulle inträffa, och man talade då om att "hon väntade främmande den eller den dan. Vad kön det väntade barnet kunde få försökte man utforska med eller utan vidare framgång.

Kläder och levnadsförhållanden ändrades för den gravida kvinnan, där råd och lägenhet så medgav. Den som var fattig och ej

3

ACC. N:R M. 13300:4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

råd att ta hänsyn till omständigheten, fick leva fram sitt sträv-
samma liv ända tills födslovåndan började. Ofta visades stor
hänsynslöshet mot fattiga pigor, som råkat i olycka. Man sökte
att bli av med en sådan piga fortast möjligt. Hon fick städsla
sig till ett annat ställe och då tiden för födandet nalkades,
skjutsades hon iväg dit utan vidare och den nya husmodern fick
ta hand om henne efter bästa förmåga. Så hände att en ung flic-
ka i en by i Gullabo socken skjutsades iväg en vårdag till sin
nya plats i en gård i Torsås socken, dit hon städslat sig. Då
hon kom fram till sin nya plats, var hon färdig att föda barn
efter skakningen i vagnen. Hon blygdes att gå in till sin nya
husmor i det tillståndet och lade sig på marken utanför bonings-
huset oförmögen att klara sig. Där fick således husmodern ta
hand om henne och betjäna henne efter bästa förmåga. Det blev
alltså ombytta roller.-

Den ogifta och fattiga modern hade det oerhört svårt i äldre
tid och saknade fullständigt det stöd som många gånger varit
berättigat. I stället för medlidande och deltagande fick hon
uppbära klander och förtal. För den gifta kvinnan var det där-
emot ställt till det bästa även om anspråken var små och med-
len ringa. - Den ogifta miste ofta sin plats. Det var ingen
som hade lust att ta hand om henne och hennes "unge".

ACC. N:R M. 13300:5

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

5

Den mera välsituerade förberedde sig för att mottaga den nya världsmedborgaren på värdigt sätt med att i förväg sy och ordna med klädsel och persedlar som var nödvändiga. Med den fattige var det sämre beställt. Där om kunde barnmorska ofta vittna. Det hände nämligen att hon fick ta sitt eget linne och svepa in den nyfödde i, då allt vad kläder och tillbehör saknades. Där råd och tillfälle fanns för den gravida kvinnan, att ordna sin tid efter eget skön, kunde livet te sig drägligt och tillvaron behaglig, men för den fattiga hushodern var det slit och släp, ända tills hon födde barnet. Det hände därför, att en kvinna dagen efter barnsörden, gick till lagården och mjölkade. Det gavs ingen annan möjlighet, för den som var ensam kvinna på en liten egendom, och ingen hjälp fanns att tillgå.-

Det var inte alltid så lätt att få hjälp vid förlossning då det varken fanns bil eller telefon. Och barnmorskan bodde inte i närheten. Men så fanns en och annan kvinna, som trots att hon inte examinerad ackuschörskan dock var rätt härdig och kunnig i att hjälpa vid ett förlossningstillfälle. En mycket anlitad kvinna vid förlossning var en bondhustru i Torhult, Ola Nils Anna, som hon kallades. Hon var lika duktig och rådig som en barnmorska och anlätades allmänt av folket i trakten då det gällde förlossning. Skämtsamt sades många gånger, då en kvinna var sjuk eller

ACC. N:R M. 13300:6.

kände sig illamående: "Ska jag fara efter Ola-Nils Anna?"

Vid missfall, om fostret var några månader begravdes det i den vägda jorden utan några vidare ceremonier.

Förlossningen.

Förlossningen skedde i hemmet och någon i gården eller granngården hämtade barnmorskan. Peter Israel i Glosebo hämtade barnmorskan själv åt sin hustru. Någon synnerligen brådska visade han emellertid inte utan masade sakta iväg. Barnmorskan blev orolig och anmodade honom att skynda på och köra fortare för att komma den behövande till hjälp fortast möjligt, men Peter Israel svarade helt lugnt: "Jag är ingendjurplågare, och vi hinner nog!" Vid själva förlossningen var det nödvändigt att ha vana och pålitliga personer till hands, om inte akuschörskan kunde infinna sig omedlebart. Om förlossningen var svår sökte man få hjälp av någon som kunde räcka en skyndsam hjälp. Man trodde att den som en gång i sitt liv hade räddat en groda eller padda ur gapet på en snok eller orm och befriat den från reptilen skulle äga förmåga att vid kritiska tillfällen under barnsörden kunna hjälpa och bistå en kvinna bättre än någon annan. Man behövde blott röra vid kvinnan för att förlossningen skulle gå sin gilla gång. Självt var meddelaren härav en gång som pojke nära att skilja en groda eller padda från en orm, som just

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

6

ACC. N:R M. 13300:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

höll på att sluka den. Emellertid försvann ormen med sitt byta in bland stenar och trädrötter, och jag kunde således inte befria grodan eller paddan, vad det nu var för ett djur. Då jag omtalade denna händelse för en äldre person och mitt misslyckande att rädda bytet ur ormens gap sade han med uppriktig uppsyn: "Tänk om du hade lyckats att rädda den ur ormens gap, då skulle du fått en stor makt att kunna hjälpa den ^{som} var i barnsnöd". Om man högg ved och lät yxan sitta fast i det kvistiga träet utan att kunna klyva sönder det, så kunde det förorsaka stor olycka. Om en havande kvinna råkade stiga över ett sådant vedträ med vidsittande yxa eller tog i det, skulle hon få mycket svårt vid födandet. För övrigt hade man att iakttaga en del förhållningsregler, då det gällde gravida kvinnor. Så omtalas att Gumme Jönsson i Kroksmåla by i Gullabo socken fick barnont eller kände födslovåndor alldeles som om han varit havande, därför att han yttrat något förklenande om densaken. Det onda hade han fått sig påställt av någon illvillig person, som kunde den konsten. Lövgrens Ida i Sloalycke fick framleva ett barnlöst äktenskap för att hennes man framförde sitt frieri på själva domsöndan. Detta omtalades av Idas mor, som var född någon gång på 18-30-talet. Enligt gammal tro fanns det en mångfald förhållningsregler att följa, om det skulle lyckas i livet för en person.

7

7.

ACC. N:R M. 13300:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Barnmorskan rekryterades från staden eller från något samhälle utanför den själva bondbygden. En och annan av böndernas döttrar utbildades till barnmorska och sökte sig då först in som hjälp vid något sjukhus. Ersättningen som barnmorskan erhöll vid förlossningar kunde rätt betydligt variera. Var det en förmögen bonde, vars hustru nedkom med en som, som han önskade, kunde barnmorskan-s honorar bli rätt stort. Den fattiga däremot betalade väl ingenting. En bonde lovade att köpa hem 20 l. brännvin och traktera grannarna med om det blev en pojke. Det blev så och det utlovade kalaset "gåckå av stapeln". Då barnet hade fötts och tvättats, vägdades det och lämnades till modern. Efter födelsen kom grannar och släktingar för att se på barnet och lyckönska modern, om barnet var "äkta" och inte av "oäkta börd".

Vissa tydor togs vid barnets födelse. Ett och annat barn föddes med segerhuva, och det medförde alltid lycka och framgång för de för det barnet. Då ugglan kom fram till boningshuset betydde det att hon väntade "främmande" eller barn till huset. Men om skrek ut sitt "klå vitt", väntade hon lik i gården. De hygieniska förhållanden var många gånger dåliga och följderna blev ögonsjuka och andra följsjukdomar.

8

8

Barnsängstiden.

Den tid som en kvinna efter barnsbörd höll sig stilla varierade i hög grad. Den husmor som hade råd och möjlighet att vila en tid kunde göra det och inrätta sin tid efter eget skön, men den husmor, som hade att dagligen hjälpa till med arbetet både utom-ovij inomhus, hade inte råd att ta igen sig efter en barnsbörd. Så hände att en husmor i en by steg upp dagen efter det det hon fått barn och gick till lagården och mjölkade. Att mjölka kor ansågs för ett helt och hållet kvinnligt arbete och ingen karl kunde befatta sig därmed även om det gällt att rädda livet på en ko. Många gånger var det tvingande skäl som var orsaken till att en barnsängskvinna steg upp. Den som hade råd att ha tjänstefolk att utföra husmoderns arbete kunde låta husmodern vila ut. Många gånger var det äldre barn, döttrar, som stod för husmoderns uppgifter eller någon nära anförvant, såsom svärmöder etc.

En kvinna som fött barn ansågs för oren ända tills hon blivit kyrkotagen. Ända fram till den tiden hade hon att iakttaga vissa förhållningsregler. Hon fick inte gå ut efter mörkrets inbrott. Och hon måste vara särskilt försiktig så att hon inte skadade eller oroade vettarna, som alltid fanns i husets närhet.

ACC. NR M. 13300:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Fadern hade inte så stor olägenhet vid barnets födelse. Det var den gamla föreställningen att mannen kunde få barnont d.v. s. han kände samma födslovänder som en kvinna, om han inte var vänligt inställd till den nye världsmedborgaren och det var endast ytterst sällan som detta lidande kom på mannen. Men han befann sig efter barnets födelse fram till kyrkotagningen i baggekätten eller bægakätten som det uttalas enligt den rådande dialekten. Bagge uttals^a bæg. Det var även brukligt att den man som alltså blivit far skulle i kyrkan sitta i en av kortstolarna, som kallades baggekätten. Där skulle han sitta under kyrkobesöken tills hustrun blivit kyrktagen. Det sades då att han satt i bægakätten. Då man såg en man sitta i bægakätten en söndag, var man genast på det klara med orsaken och kunde gratulera honom.-

Vid kyrkotagningen var mannen med och då hustrun gick fram till den av kyrkvaktmästaren framsatta pallen på vilken hon knäböjde liksom vid vigsel, stod mannen vid den korta stolen, bægakätten, tills kyrkotagningen var över, då hustrun gick över till kvinnosidan och mannen till männen, som alltid satt till höger i kyrkan. Kvinnan som kyrktogs var klädd i svart, om man hade råd att ha egna kläder. Det kunde hända att fattiga kvinnor fick låna svart kjol för tillfället och silkeduk.

ACC. N:R M. 13300: //.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kyrktagningen skedde framför altarringen. Att flera kvinnor samtidigt kyrkotogs är inte känt här. Efter ceremonien bjöds på fägnad till de som vid tillfället kommit på besök, såsom svärföräldrar och andra släktingar. Det skedde i de fall, då man hade råd och ens ekonomi tillät det. Den fattige kunde inte undfägna någon därtill saknades möjlighet, och ingen hade heller något anspråk därpå. Den som blivit kyrkotagen, skyndade hem från kyrkan fortast möjligt. Man var alltför kringärdad av skrock och tydor av skilda slag för att bryta mot hävdvunna bruk och föreställningar i en isolerad trakt och under en tid, då vidskepelse och okunnighet härskade. Genom upplysning och livligare förbindelse med andra delar av landet ändrades folkets ^{man} uppfattning om uråldriga ceremoniers betydelse och därmed var redo ~~att förändra~~ att avfärda det gamla bruket att kyrkotagas. Det slutade kan man säga i början av detta århundrade efter att i något årtionde fört en tynande tillvaro. Den allmänna folkupplysningen i och med skolors inrättande på skilda platser och den alltmera dominerande tidningspressen har varit ~~den~~ förnämsta bidragande orsaken härtill.